

ТАҚРИЗИ

**муқарризи расмӣ ба рисолаи номзоди Бобочонова Мадина
Ҳайдарҷонова дар мавзӯи «Таҳаввули симои шахсияти таърихӣ дар
адабиёти тоҷик (дар мисоли образи Темурмалик)» барои дарёфти
дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои филологӣ, аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 -
Адабиёти тоҷик.- Хучанд, 2021.- 175 саҳ.**

Вазъи сиёсии давр метавонад барои ташаккули ин ё он соҳаи илм мусоидат кунад ва баҳри тавсеаи рушди он шароити муҳайё созад, хосса агар густариши илм ба нафъи давлату миллат бошад. Далели ин, рушди тоҷикшиносӣ, ҳештаншиносӣ, таърихшиносӣ, рӯҷӯ намудан ба ҳофизаи таърихӣ ва дигар масоили марбут ба миллати тоҷик дар солҳои соҳибистиқлолии Тоҷикистон мебошад. Воқеан, Истиқлолият дар ҳамаи соҳаҳо саҳифаи тозаеро боз намуда, барои рушди онҳо, бо дарназардошти манофеи давлату миллат заминаи заруриро поягузорӣ кард.

Дар ин замони барои миллати тоҷик ниҳоят муҳим, баробари дигар бахшҳои илму адаб, пажӯҳиши насри таърихӣ ниҳоят тавсеа ёфта, инъикоси чехраҳои таърихӣ ва корнамоиву қаҳрамоноҳои онҳо ба таври густурда роҳандозӣ гардид.

Мавриди баррасӣ қарор додани масъалаи инъикоси чехраҳои таърихӣ дар замони Истиқлолият аз он ҷиҳат пураҳамият арзёбӣ мешавад, ки миллат аз корномаи эшон сабақ гирифта, зиндагии онҳо метавонад баҳри дар рӯҳияи меҳандӯстиву ҳештаншиносӣ ва ҷонфидой барои марзу бум ва озодихоҳӣ тарбият намудани насли ҷадид ҳамчун дастурамал мусоидат намояд.

Вақте ки мо саҳифаҳои таърихи феҷеабор, аммо пурифтхори миллати тоҷикро варақгардон менамоем, ба зиндагиномаву қаҳрамоноҳои як идда фарзандони ин миллат дучор меоем, ки баҳри озодиву истиқлол, ҳифзи сарзамини худ ҷонфидоӣ карда, ҳештанро дар ин роҳ қурбон намуда, номи худро барои ҳамешагӣ дар саҳфаи таърих сабт кардаанд, ки сарнавишти Ибни Муқаннаъ, Абӯмуслим, Темурмалик, Восеъ ва дигарон бурҳони қотеи гуфтаҳои боло мебошанд.

Мусаллам аст, ки дар миёни онҳое, ки зиндагии худро дар роҳи озодии Ватан вақф кардаанд, қору пайкори Темурмалик чун ситораи тобноке мебошад,

ки дурахши чолибе дорад. Ва зиндагии ибратомӯзу иродаи матини ин қаҳрамони шучоъ боис гардидааст, ки муаллифони сарчашмаҳои таърихӣ, адибони гузаштаву муосир ва ҳатто нависандагони дигар миллатҳо чехраи ўро дар адабиёти халқи худ мунъакис намудаанд.

Дар адабиёти муосири тоҷик аз устод Садриддин Айнӣ сар карда, як гурӯҳ адибон дар осори хеш симои қаҳрамонони таърихии миллати тоҷик, бавежа Темурмаликро инъикос намуда, корнамоиҳои ўро ба риштаи тасвир кашиданд, ки мавриди баррасиву пажӯҳиш қарор додани ин масъала дар адабиётшиносии имрӯз мубрам доништа мешавад.

Зикр намудан бамаврид аст, ки дар адабиёти навини тоҷик офаридани симои бадеӣ ва таърихии намояндагони илму адаб дар раванди пайдоишу ташаккули осори таърихӣ як чӯзи масъалаҳои эҷоди бадеиро ташкил додааст. Зеро омӯзиш ва ба риштаи таҳқиқ кашидани гузаштаи таърихӣ, мавриди тасвир қарор додани рӯзгори ибратомӯзи шахсиятҳои барӯманд ва эҷодкор дар рушди афкори иҷтимоӣ ва ташаккулу таҳаввули шуури миллӣ ва муайян намудани сарнавишти таърихии халқ аз аҳамияти хосса бархӯрдор буда, нерӯҳои зехнӣ дар ҳар даври замон таҷассумгари ҳақиқату адолат, инъикосгари розу ниёз ва арзишҳои маънавии мардум мебошанд.

Азбаски шучоатмандиву ҷоннисорӣ Темурмалик дар таърихи миллати тоҷик соҳиби ҷойгоҳи баланд мебошад, симои ўро адибон дар асарҳои гуногунжанр инъикос намудаанд, ки рисолаи Бобоҷонова Мадина Ҳайдарҷонова ба ин масъалаи муҳим таҳсис дода шудааст.

Рисолаи мавриди тақриз «Таҳаввули симои шахсияти таърихӣ дар адабиёти тоҷик (дар мисоли образи Темурмалик)» номгузорӣ гардида, аз муқаддима, се боб ва фаслу зерфаслҳо, хулоса ва феҳристи осори таҳқиқӣ иборат мебошад, ки дар муқаддима масоили аҳамияти тадқиқот, зарурат ва дараҷаи омӯзиш ва чанд масъалаи дигар ба таври муайян нишон дода шудаанд.

Масъалаи инъикоси симои шахсиятҳои барҷастаи таърихӣ дар осори адабӣ мавриди пажӯҳиш қарор гирифта, дар ин замина адабиётшиносони тоҷик чун: М. Шакурӣ, Х. Асозода, Н. Салимӣ, Ҷ. Бақозода, А. Набавӣ, А. Сайфуллоев, С. Табаров ва дигарон тадқиқоти мондагор ба анҷом расонида бошанд ҳам, вале

масъалаи баррасии образи Темурмалик дар адабиёти классикиву муосир барканор мондааст. Бо дарназардошти он ки ин масъала диққати муҳаққиқони соҳаро ҷалб накардааст, тадқиқоти Бобочонова Мадина муҳим ва саривақтӣ доништа мешавад. Зеро ин мавзӯ дар адабиётшиносии тоҷик мубрам доништа шуда, таваҷҷуҳ намудан ба он барои ҳал намудани проблемаи инъикоси симои шахсиятҳои таърихӣ дар адабиёти бадеӣ шоистаи дастгириву ҷонибдорӣ мебошад.

Қайд намудан бамаврид аст, ки зимни офаридани симоҳои бадеии шахсиятҳои адабӣ саҳифаҳои таърихи гузаштаи сарнавишти халқ таҷассум ёфта, ин амр дар ташаккул, устуворӣ ва пойдории асолати миллӣ ва пайванди рӯҳонию маънавии наслҳо дорои арзиши муҳим мебошанд. Дар насри таърихӣ инъикоси образи намояндагони бузурги зиёиёни эҷодкор, шоирону нависандагон, равшанфикрон ва арбоби илму фарҳанг аз солҳои панҷоҳуми асри XX оғоз гардидааст. Чунин симоҳо дар худ камолоти маънавии халқро ифода намуда, ҳамчун сабақи таърихӣ барои донистану шинохтани осори гузашта, баланд бардоштани худшиносиву худоғохӣ, ифтихори миллӣ ва шукуфоии имрӯзу фардои миллат хизмат мекунанд. Аз ин рӯ, мавриди пажӯҳиш ва баррасӣ қарор додани масъалаи мазкур дар замони имрӯз мубрам ба шумор рафта, метавонад дар рушди худшиносӣ ва худоғохии насли наврас таъсири босазое гузорад.

Дар боби аввали рисола, ки «Насри таърихӣ ва симои Темурмалик дар осори ҳамосии тоҷик» номгузорӣ шудааст, дар он умуман проблемаи инъикоси чеҳраҳои таърихӣ, Темурмалик бавежа, ба риштаи таҳлил кашида шудааст. Дар ҳақиқат, аз асрҳои миёна инҷониб зиндагиву қаҳрамоноҳои Темурмалик диққати адибону таърихшиносонро ба худ ҷалб намудааст, ки доир ба рӯзгори пурифтихору фочеабори ӯ маълумоти муҳим дар осори адабӣ мундариҷ шудааст. Дар ин боб осори мухталифе, ки дар онҳо симои ин қаҳрамон таҷассум шудааст, аз ҷумла «Зафарнома»-и Маставфӣ Қазвинӣ, ки дар он достоне ба Темурмалик бахшида шудааст ва достони «Таърихи ҷаҳонкушой»-и Атомалики Ҷувайнӣ мавриди пажӯҳиш ва баҳодиҳӣ қарор гирифтаанд.

Ҳамчунин дар фаслу зерфаслҳои ин боб перомони аҳамият ва мақоми симои Темурмалик дар очерки «Қаҳрамони халқи тоҷик- Темурмалик»-и Садриддин Айни, повести «Темурмалик» («Қалъачанг»)-и Мачид Салим, романи «Нигина ва Мирмалик»-и Додоҳони Эгамзод тадқиқ гардидаанд. Бояд зикр кард, ки андешаҳои муаллифи рисола доир ба романи «Нигина ва Мирмалик»-и Додоҳони Эгамзод махсусан, қоибли тавачҷуҳанд. Зеро дар ин фасли рисола диссертант романи мазкурро ҳамачиҳата баррасӣ намуда, дар баробари дастовардҳо камбудихову норасоҳои онро нишон додааст, ки ин ҳама аз дониши фарох ва огоҳии ӯ шаҳодат медиҳад.

Дар боби дувуми рисола - «Таҳаввули симои Темурмалик дар осори ғиноӣ ва драммавии тоҷик» муаллиф доир ба асарҳои «Темурмалик»- и Сотим Улуғзода, «Тилисми Сайхун»-и Меҳмон Бахтӣ ва «Садди Сайхун»-и Муҳиддин Хочазод андешаронӣ намуда, бо истифода аз адабиёти марбут ба мавзӯи мазкур то кадом андоза муваффақ гардидани муаллифонро дар офаридани симои Темурмалик нишон додааст. Мусаллам аст, ки симои Темурмалик тавассути жанрҳои мухталифи адабиёти форсу тоҷик ва адабиёти дигар миллатҳо офарида шуда, нисбат ба дигар қаҳрамонони миллати тоҷик диққати адибонро ба худ бештар ҷалб намудааст.

Дар адабиёти муосири тоҷик симои Темурмалик ба таври густурда инъикос гардида, баъди ба майдон омадани очерки устод Айни «Қаҳрамони халқи тоҷик -Темурмалик» мафҳуми «мушти хоки Ватан» ҳамчун намунаи олии дӯстдоштани меҳан дар ашъори ватандӯстона ва меҳанпарастонаи шоирон мавқеъ пайдо намуд, ки намунаи олии он «Хоки Ватан»-и Шоири халқии Тоҷикистон Лоиқ Шералӣ мебошад. Вале шеъри Лоиқ Шералӣ дар қиёс бо ашъори шоирони дигари тоҷик, ки мафҳуми «хоки ватан»-ро истифода намудаанд, бо вусъати фикр, тарзи масъалагузорӣ ва ҳалли он тафовут мекунад, зеро Лоиқ ин мафҳумро ба рамз табдил додааст.

«Симои Темурмалик дар адабиёти ҷаҳон» номи боби сеюми рисолаи Бобоҷонова Мадина мебошад, ки дар фаслҳои он доир ба масъалаи инъикоси образи қаҳрамони мазкур дар адабиёти халқҳои гуногун сухан рафтааст. Муаллиф дар ин боб асарҳои «Темурмалик – қаҳрамони Хучанд»-и Фелина

Мемо ва «Чингизхон»-и В.Г.Ян, «Темурмалик»-и Сарбоз, «Темурмалик»-и Миркарим Осим, «Қалъаи Хучанд»-и Мирмуҳсин аз назари тадқиқ гузоронида, доир ба аҳамият ва саҳми муаллифони онҳо дар офаридани симои Темурмалик назари хешро баён намудааст, ки андешаҳои ӯ дорои арзиши баланди илмӣ мебошанд.

Хулосаву бардоштҳои илмии муаллиф дар бахши “Хулоса” нишон дода шуда, натиҷаи ҷустуҷӯҳои доманадори ӯ доир ба асарҳои мухталифжанре, ки дар онҳо симои Темурмалик таҷассум гардидааст, дар ин қисмат тазаккур ёфтаанд.

Аз мутолиаи рисола ва фишурдаи он ба чунин натиҷа расидан мумкин аст, ки муаллифи он басо ранҷ қашидаву адабиёти заруриро ҷамъоварӣ ва таҳлилу баррасӣ намудааст. Махсусан, зикр бояд намуд, ки забони рисола басо салису равон буда, талаботи усулҳои илмӣ дар он пурра риоя шуда, ҷавобгӯи меъёрҳои забони тоҷикии адабӣ мебошад. Табиист, ки дар ин рисола дар баробари дастовардҳои фаровон, ки хеле зиёд буда, ба баъзеи онҳо ишорат намудем, баъзе норасоҳои ҷузъиро низ мушоҳида намудан мумкин аст, ки ба назар гирифтани онҳо аз аҳамият ҳолӣ нест. Чунончи:

1. Дар муқаддимаи рисола масъалаи муҳимияти мавзӯ, навгонии илмӣ ва асосҳои назарии таҳқиқот ба таври лозимӣ асоснонок карда нашудааст.

2. Дар фасли якуми боби аввали рисола баъзе тадқиқоти ҷадид дар заминаи насли таърихӣ (қорҳои А.Набавӣ, Х.Шариф, С.Эмомалӣ, С.Бақозода, А.Чориев ва дигарон) аз назари муаллиф дур мондааст.

3. Дар фасли дуюми боби дуюми рисола баррасии тасвири шахсияти Темурмалик дар асарҳои М.Ҳоҷаев, М.Бахтӣ, С.Улуғзода ва дигарон характери тавсифӣ дорад.

4. Дар боби сеюми рисола агар романҳои адибони хориҷӣ (рус, эронӣ, ўзбек) ба таври қиёсӣ баррасӣ мегардид, арзиши илмии боби мазкурро меафзуд.

5. Дар фишурдаи рисола вақти тарҷума намудани шеърҳо ба забони русӣ баъзе камбудихо роҳ ёфтаанд, чунончи дар саҳифаҳои 12-13.

Агар ба таври хулоса бигӯем, рисолаи илмии Бобоҷонова Мадина Ҳайдарҷонова дар мавзӯи «Таҳаввули симои шахсияти таърихӣ дар адабиёти

точик (дар мисоли образи Темурмалик)» пажӯҳиши комил буда, он норасиҳое, ки оварда шуданд, ба арзиши илмии он халал ворид карда наметавонанд.

Автореферати рисола ва мақолаҳое, ки муаллиф ба нашр расонидааст, муҳтавои диссертатсияро ба таври комил ифода намуда, шаҳодат аз он медиҳанд, ки Бобочонова Мадани дар ҳаллаи проблемаи мазкур саҳми босазои хешро гузоштааст.

Диссертатсияи номзиди Бобочонова Мадина Ҳайдарҷоновна дар мавзӯи «Таҳаввули симои шахсияти таърихӣ дар адабиёти тоҷик (дар мисоли образи Темурмалик)» ба талаботи ҚОА назди Президенти ҚТ ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзиди илмҳои филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.01.-Адабиёти тоҷик мебошад.

**Муқарризи расмӣ, доктори илмҳои филологӣ,
профессор, мудири кафедраи назария ва таърихи
адабиёти факултети филологияи**

Донишгоҳи давлатии омӯзгории

Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ:

Салихов Шамсиддин

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон

ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 121

E-mail: soleh59@mail.ru

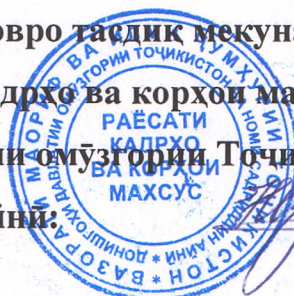
Тел.: +992987-65-00-43

Имзои Ш.А. Салиховро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси

Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба

номи Садриддин Айни:

Назаров Давлатхон

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон

ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 121

Тел.: +992(37) 224-13-83

E-mail: info@tgpu.tj

10.03.2021 с.